

जाहिरातींचे दर.

हालील पत्र्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इंग्रिज माफ)

किरकोळ मंकास

दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख २ जून १९४३

अंक २२

महायुद्ध दाराशीं आले

परदेशी औषधें

दुर्मिळ व महाग झालीं

पण

भिण्याचें कारण नाहीं !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यानें तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक,
- उपनाह,
- बालजविन,
- कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेंट, स्टॅटर्ड व लोकप्रिय औषधें सात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टरांही वापरूं लागले आहेत. ★

औषधें मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मी रोड, पुणे १.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत मांडवल रु. १,००,००,०००

वसुल झालेले मांडवल रु. १,००,००,०००

रिझर्व फंड रु. १,२०,५०,०००

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काठवादेची आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वडो (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्राइस्ट स्टीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बदा बक्षार), कलकत्ता (चौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्जवे), नागपूर (इतवानी बक्षार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत, मुज (कच्छ).

लंडन एजन्ट्स: वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स: सर जुनीलाल श्री. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सागमाई, सर जोसेफ के. गार्ड, मि. ए. गेडिस, सर फावसजी जहांगिर, बॅंगोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

दारीजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजनेने दिले जाते. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जाताना. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्ल व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सिस्टंट व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तद्द्वारे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजेंट:—टी. आर. लालबाणी.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन

स्वतःची सात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : बलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

मांडवल

अधिकृत व विक्रीत काढलेले संपत्ती व मुल्य झालेले

रु. १०,००,००० रु. ६,७९,२०० रु. ३,३९,६१०

एकूण सेट्टेने मांडवल रु. ६०,००,०००

शेअर्स:-प्रत्येकी पांच रुपये वाट्टीने विकले जातात. वाट्टीची रकम शेअरचे मागणीबरोबर पाठवावी लागते.

बँकेच्या शेअरवर डिसेंबर १९४२ अखेर ४३% करमाफ डिबिड-टॅड दिले गेले. बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रीसे यांची खरेदी-विक्री कसोशीने करून दिली जाते.

मॅनेजर

विविध माहिती

पनवेलचा पाणीपुरवठा

पनवेल येथील म्युनिसिपॅलिटीने गावास पाणी पुरवठ्याची २ लक्ष ८० हजार रुपयांची योजना आंखली आहे, ती पुरी झाल्यावर १५ हजार वस्तीस दर माणशी दररोज २५ गॅलन पाणी मिळू शकेल. सध्या दररोज फक्त ७ गॅलन पाणी मिळू शकते.

अमेरिकन सैनिकाचा विमा

युरोपियन युद्धक्षेत्रातील प्रत्येक अमेरिकन सैनिकाचा ९ ऑगस्ट पूर्वी १० हजार पौंडाचा विमा उतरविण्यांत येईल. त्यांची वैयक्तिक तपासणी केली जाणार नाही. इस्पितळांतील आजारी सैनिकांचाहि विमा उतरला जाईल. पगारांतून हप्त्या कापण्यांत येईल. सैनिकाला कोठेहि पाठविण्यांत आले तरी पॉलिसी चालू राहील.

काश्मीर संस्थानांत बंदी

काश्मीर संस्थानांत युरोपियन व अमेरिकन लोकांना परवानगीशिवाय येण्यास व राहण्यास बंदी करण्यांत आली आहे.

मि. एडसेल फोर्ड

सुप्रसिद्ध मोटार कारखानदार मि.हेन्री फोर्ड यांचा एकुलता एक मुलगा, मि. एडसेल फोर्ड हा गेल्या आठवड्यांत मरण पावला. मि. एडसेल हे फोर्ड मोटार कंपनीचे अध्यक्ष होते.

साखरेचे रेशनिंग

मुंबई सरकार मुंबई शहरांत साखरेचे रेशनिंग करणार आहे, असे समजते. दरमाणशी दरमहा १३ शेर साखर वाटण्यांत येईल.

म्हैसूर सरकारचे अंदाजपत्रक

म्हैसूर सरकारच्या १९४३-४४ च्या अंदाजपत्रकांत ६ कोटी ८ लक्ष रु. उत्पन्न व ५ कोटी ९७ लक्ष रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

४००० पंखे

लष्करी इस्पितळांकरिता २ हजार विजेचे पंखे कलकत्ता विभागांतून सक्तीने गोळा करण्याचा अधिकार हिंदुस्थान सरकारने एका अधिकाऱ्यास दिला आहे.

कामाचे ताल

ग्रेट-ब्रिटनमध्ये सोळा ते सतरा वर्षांच्या इरम्यानच्या बयाच्या कामगारांचे आठवड्यांतील कामाचे कमाल तास ४८ करण्यांत येणार आहेत.

केमिकल लॅबोरेटरी

बोर्ड ऑफ सायंटिफिक अँड इंडस्ट्रियल रिसर्चच्या विद्यमाने पुणे येथे एक नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी स्थापन होणार आहे, तिच्या इमारतीसाठी व सामानासाठी टाटांनी ८,३०,००० रुपये दिले आहेत.

महापुरामुळे नुकसान

इलिनॉइस (अमेरिका) येथील महापुरामुळे १० लक्ष एकर शेतजमीन पाण्याखाली गेली व त्यामुळे ३ लक्ष एकरांतील गहू व इतर पिके नाश पावली.

दारूबंदी उठणार

बिहार प्रांतांत काँग्रेस सरकारने काही जिल्ह्यांत दारूबंदी केली होती. ही बंदी १ आक्टोबरपासून उठविण्यांत येणार आहे. चोरून दारू गाळण्याचे प्रमाण वाढत आहे, म्हणून ही बंदी उठविण्यांत येत आहे व त्यामुळे सरकारचे उत्पन्न सुमारे २० लक्ष रुपयांनी वाढेल.

नदीचा युद्धप्रचार

“द्वे गॉट मॅरीड” ह्या चित्रपटाचे शूटिंग चालू असतांना, त्यांतील प्रमुख नदी टोरोथी लामूर हिला तिच्या सेक्रेटरीने कळविले, की चहात्यांशी पत्रव्यवहारास लागणारे तिचे नोटपेपर पार संपून गेले आहेत. टोरोथीने १० हजार नोटपेपर व पाकिटे छापण्याचा हुकूम दिला व त्यांवरील नेहेमीच्या मजकुराबरोबर तांबड्या व निळ्या शाईने “अमेरिकेचे (अंकल सॅमचे) चहाते व्हा; युद्ध-कजरीखे विकत घ्या” असा मजकूर छापण्यास सांगितले. छाप-सानेवाल्यांनी आपल्या गिऱ्हाइकांस टोरोथी लामूरचे उदाहरण दाखवून घ्यावे व युद्धप्रयत्नांस सहाय करावे असे “दि इनलंड प्रिंटर”ने सुचविले आहे.

रंगीत जाहिराती

गेल्या वर्षी अमेरिकेतील मासिकांत एकूण ४७,७५५ पृष्ठे जाहिराती छापण्यांत आल्या, त्यापैकी १४,४६७ पृष्ठांतील जाहिराती रंगीत होत्या व ३२,२८८ पृष्ठांतील जाहिराती काळ्या शाईत होत्या. म्हणजे, प्रत्येक तीन पानांतील एक पान रंगीत जाहिरातीचे होते. साप्ताहिकांत रंगीत जाहिरातीचे एकूण जाहिरातींची प्रमाण सुमारे ४०% पडले. एकूण २०,७२१ पृष्ठे जाहिरातीपैकी ७,८०८ पृष्ठे रंगीत जाहिरातीची होती.

कागदाची बचत

पोस्टाची तिकिटे छापतांना त्याच्या करवती कडांतून निघणारे सूक्ष्म कागदाचे तुकडे इंग्लंडमध्ये जमा करण्यांत येतात. हे काम ऑटोमॅटिक यंत्रे करितात. दरसाळ ७ अब्ज तिकिटे छापण्यांत येतात; तेव्हा जमा होणारे तुकडे गोळा केल्यास बरीच काटकसर होऊ शकते. सुमारे १० टन तुकडे अशा रीतीने नुकतेच रांधा बनविण्यासाठी पाठविण्यांत आले.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... १००	७ स्फुट विचार... ... १७३
२ रेशनिंगसंबंधी इंग्लंड-मधील अनुभव ... १०१	८ सवेल्ड-चर्चिल वाटाघाटी-हिंदुस्थानचे आर्थिक युद्धसहाय-स्टालिनचे नवे आर्थिक धोरण—बिटिश मजूर पक्ष आणि कम्युनिस्ट.
३ बँकिंगसंबंधी प्रश्नोत्तर १०२	९ आर्थिक समालोचन १०४
४ सटाणा सहकारी वृत्त १०२	
५ हिंदुस्थानात तंबाखूची लागवड १०२	
६ श्री. आपटे ह्यांचे कार्य १०२	

अर्थ

बुधवार, ता. २ जून, १९४३

रेशनिंगसंबंधी इंग्लंडमधील अनुभव

इंग्लंडमध्ये रेशनिंगला प्रारंभ होऊन बराच काळ लोटला आहे त्यामुळे तेथील रेशनिंगसंबंधीचे अनुभव आपणांस येथे उपयुक्त व उद्बोधक वाटण्याजोगे आहेत. रेशनिंग यशस्वी व्हावयाचे असेल तर ज्या जिनसा वाटप पद्धतीसाठी येणार त्यांबद्दल लोकांना पूर्वसूचना मिळता कामा नये, हा इंग्लंडमधील रेशनिंगच्या उपक्रमाचा पहिला धडा आहे असे एक प्रमुख अमेरिकन साप्ताहिक ह्या विषयावर लिहितांना म्हणते. पहिल्या पहिल्यांदा, अमूक जिनसाचे ह्यापुढे रेशनिंग होणार, अशी लोकांना समज दिली जाई परंतु अनुभवानंतर पूर्ण गुप्तता राखणेच योग्य असल्याचे दिसून आले. रविवार ता. १ जून १९४१ रोजी इंग्लंडमध्ये कपड्यांच्या रेशनिंगची मि. ऑलिव्हर लिटिलटन, उत्पादनसात्याचे मंत्री, ह्यांनी घोषणा केली, त्यापूर्वी त्यांचा कोणासहि सुगावा लागला नव्हता. "सोमवारी मी दोन कपडे खरेदी करणार होते, परंतु मि. ऑलिव्हर ह्यांची रविवारची घोषणा एकदम मधे आढवी आली." असे उद्गार मिसेस लिटिलटन ह्यांनी काढले ! प्रत्यक्ष मंत्र्याचे पत्नीसही रेशनिंगचा सुगावा लागला नव्हता. रेशनिंगची आगाऊ सूचना न देण्याची इंग्लंडमध्ये पद्धति आहे; अमेरिकेत नव्या जिनसांच्या रेशनिंगची घोषणा रविवारी—ज्या दिवशी बुकाने बंद असतात, त्या दिवशी—करतात. मूल जन्माला आले की इंग्लंडमध्ये त्याचेवर रेशनिंग बुकाचा अंमल सुरू होतो. इंग्लंडमध्ये प्रत्येक माणसास दर आठवड्यास ५ तोळे चहा व २० तोळे साखर मिळते. महिन्याकाठी १ अंढे घेण्यास परवानगी आहे. एक अमेरिकन चित्रपट इंग्लंडमध्ये दाखविण्यांत आला त्यांत अंढ्यांचे पक्काच करीत असल्याचा देखावा होता. तो पाहतांच थिएटरमधील प्रेक्षकांचे तोंडास पाणी सुटते ! युद्धापूर्वी, ग्रेट ब्रिटनमध्ये त्यास लागणाऱ्या अन्नाच्या २०% अन्नाचे उत्पादन होत आहे. उत्पादनाच्या वाढीबरोबर त्याची योग्य वाटणीहि महत्त्वाची आहे. ह्या दृष्टीने लिव्हरपूल येथील एका प्रसिद्ध स्टोअरच्या यशस्वी मॅनेजरची अन्न सात्याचा मंत्री म्हणून नेमणूक करण्यांत आली, ती अत्यंत योग्य ठरली आहे.

युद्धाच्या प्रारंभीच्या काळांत सरकारने लोकांना अन्नाचा अल्पशा प्रमाणावर साठा करण्यास प्रोत्साहन दिले, परंतु रेशनिंगला प्रारंभ झाल्यावर ह्या साठेवाल्यांवर सटले भरण्यांत आले नाहीत किंवा त्यांस साठा कळविण्यासहि सांगण्यांत आले नाही. तथापि मोठ्या प्रमाणावर साठा करणारांस कडक शासन केले जाते. इंग्लंडमधील स्वयंपाक विशेष उच्च दर्जाचा असतो अशी त्याची ख्याति नाही. परंतु रेशनिंगला प्रारंभ झाल्यापासून त्यांत पुष्कळच सुधारणा झाली आहे. मिळेल त्या जिनसांचे उत्कृष्ट साय तयार करण्याची कला आतां वाढली आहे. स्वयंपाकाच्या पुस्तकांचा सप कादंबऱ्यांच्या सपाचे बरोबरी इतका झाला आहे. अन्न सात्याने बटाटाचापासून तयार करावयाच्या १९९ पदार्थांची माहिती प्रसिद्ध केली आहे. हे सर्व पदार्थ वेगवेगळ्या नांवांनी ओळखले गेले, तरी आंतला बटाटा आपले अस्तित्व दाखवितच असतो ! ह्याचा अर्थ इतकाच, की लोकांच्या स्वदेशाभिमानामुळे रेशनिंगची शिस्त त्यास सुसह्य झाली आहे. कोळशाचे रेशनिंगहि त्यामुळेच इतके यशस्वी झाले आहे. रात्री दिव्याचा प्रकाश बाहेर दिसला तर घर मालकावर ब्लॅक आउट नियंत्रणाचा भंग केल्याबद्दल सटला होऊन शिवाय सर्पण वाया चालविल्याबद्दलहि जाब यावा लागतो. पेट्रोलचे रेशनिंग अस्तित्वातच नाही. कारण सासगी वापरासाठी लोकांना पेट्रोल जवळ जवळ अजिबातच मिळत नाही. कपड्यांच्या रेशनिंगमुळे गरीब-श्रीमंत भेद कमी झाला आहे. कपडे उलटणे, दुकस्त करणे, इत्यादिसंबंधी वर्तमानपत्रांतून सूचना प्रसिद्ध होतात. त्यांचा अवलंब फार मोठ्या प्रमाणावर केला जातो. कित्येक ठिकाणी छियांचे क्लब स्थापन करण्यांत आले आहेत, तेथे कपडे शिवणे, दुकस्त करणे रफू करणे इत्यादि गोष्टी केल्या जातात. असे सुमारे २ हजार क्लब आहेत. कपड्यांचा ऐनजिनसी विनिमय मोठ्या प्रमाणावर सुरू आहे. ज्याच्या जवळ तीन सट्टे आहेत पण बूट नाहीत तो ज्याच्याजवळ जादा बूट आहेत पण सट्टे नाहीत, अशाकडून सट्ट्याच्या मोबदल्यांत बूट मिळवू शकतो. ज्यावेळी कपड्यांच्या रेशनिंगला प्रारंभ झाला, त्यावेळी युद्धपरिस्थिती अतिशय गंभीर होती व युद्धास मदत करण्यासाठी लोकांनी गोणपाटेहि बापरली असती. रेशनिंगच्या पहिल्याच वर्षी ४ लक्ष स्त्री-पुरुष कामगारांनी कपड्यांच्या कारखान्यांतून दाखगोळ्याच्या कारखान्यांत प्रवेश केला. लंडनमधील सुप्रसिद्ध ऑक्सफोर्ड स्ट्रीटमध्ये लोक साकेतून उघडे जिन्नस नेताना दिसतात. मासेहि उघडेच नेण्यांत येतात. ठराविक पद्धतीचे, समाधानकारक दर्जाचे व नियंत्रित किंमतीचे अधिकाधिक जिन्नस लोकांस उपलब्ध करून देण्याचे तेथील सरकारचे धोरण आहे.

अमेरिकेचे युद्धसहाय्य

लंडन-उसनवार पद्धतीने अमेरिकेने इतर देशांना ३१ मार्च १९४३ अखेर एकूण ११ अब्ज, १० ३ कोटि डॉलर्सची मदत केली. ग्रेट ब्रिटनला ३ अब्जांचा माळ मिळाला व रशियाकडे १ ३ अब्जांचा माळ गेला. रशियाकडे गेलेल्या माळांत प्रत्यक्ष युद्धसाहित्यच मोठ्या प्रमाणावर होते. चीन, हिंदुस्थान, ऑस्ट्रेलिया व न्यूझिलंड ह्या सर्वांचा मिळून वाटा ७ ३ ३ कोटि डॉलर्सचा झाला. रशियाला ह्यापुढे अन्नसामुग्री वाढत्या प्रमाणात पाठविण्यांत येणार आहे.

इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ बँकर्सची परीक्षा, १९४३

प्रॅक्टिस अँड लॉ ऑफ बँकिंग, भाग १ हा

प्रश्न:—बँकेमध्ये एका सातेदाराची कांही रकम त्याच्या सात्यात शिष्टक आहे. पुढे त्यास अकरातकर केल्याचे आरोपावरून अटक करण्यात आली. मध्यंतरी रिमांड व ट्रायलच्या काळांत फिर्यादीच्या सॉलिसिटरने बँकेस अशा नोटीस दिली की आरोपीने सोडलेल्या त्याच्या सात्यावरील चेकची रकम बँकेने देऊ नये, कारण त्या सात्यातील असलेली रकम अकरातकराची आहे. त्याचप्रमाणे आरोपीने तुहंगात जाण्याचे अगोदर त्याचे सात्यात शिष्टक असलेल्या रकमेचा 'बेअरर' चेक सोडला आहे. अशा परिस्थितीत त्या चेकचे 'पेमेंट' सदर सटल्याचा निकाल लागेपर्यंत बँकला तहकूब ठेवता येईल काय ?

उत्तर:—जोपर्यंत सातेदाराच्या सात्यामध्ये त्याची शिष्टक आहे तोपर्यंत त्याने सोडलेले चेक बँकेने स्वीकारले पाहिजेत. सातेदाराने सोडलेल्या चेकचे 'पेमेंट' करू नये असे सातेदाराने जर बँकेला लेखी कळविले असेल तर त्या चेकचे पेसे देता येणार नाहीत. तसेच त्याने ज्या तारखेस तो चेक सोडला तत्पूर्वी तो सातेदार मृत्यू पावला असेल अगर त्याने स्वतःचे दिवाळें काढले असेल अगर त्यास बेड लागले असेल तर त्या चेकचे 'पेमेंट' करता येणार नाही. शिवाय त्या सात्यावरील व्यवहार बंद करण्याविषयी जर कोर्टाकडून अगर इतर कायदेशीर हुकूम बँकेला आला असेल तर त्या सात्यावरील व्यवहार बँकेने बंद केले पाहिजेत.

सदर बाबतीत सॉलिसिटरने बँकेला नोटीस दिली आहे व केस चालू असताना कोर्टात अगर कोर्टाबाहेर अशा तऱ्हेच्या तात्पुरत्या गोष्टी करणेचा अधिकार सॉलिसिटरला आहे. सटल्याचा निर्णय लागेपर्यंत सदरहू पैशाची विल्हेवाट आरोपीस लावता येऊ नये व तशा तऱ्हेची विल्हेवाट लावून आरोपीला फिर्यादीची नुकसानी करता येऊ नये या उद्देशाने सॉलिसिटरने बँकेला नोटीस दिली आहे व ती कायदेशीर आहे. निकाल कोणाहीतर्फे जरी लागला तरी अशा परिस्थितीत घेत पाठवलेल्या चेकची जबाबदारी बँकेवर नाही.

म्हणून बँकेने सदर सटल्याचा निकाल लागेपर्यंत त्या सात्यावरील चेकचे 'पेमेंट' तहकूब ठेवण्यास हरकत नाही.

एच. व्ही. सहस्रबुद्धे

सटाणा सहकारी वृत्त

ता. १/५/४३ रोजी सटाणा ता. को. सु. युनिअनच्या कचेरीत सर्व सामील सोसायट्यांची महंत चरणशरण बाबा यांचे अध्यक्षतेखाली सभा झाली. तीत श्री दगा अजबा पाटील, मॅनेजिंग डायरेक्टर, सटाणा को. सी. स. अँड सेल सो. लि. यांनी सदर सोसायटीचा इतिहास, केलेली प्रगति व करावयाची कामे यासंबंधी थोडक्यांत माहिती दिली. शेवटी सदर सोसायटीचे शेअर्स भांडवल व क्षेत्र वाढविणे, सर्व क्रेडिट सोसायटीचे मेंबरांनी माळ सदर सोसायटीमार्फतच विक्री करणे व सालअसेरच्या नफ्यांतून घर्मादाय फंड काढून त्यांतून सदर सोसायटीच्या इमारत फंडास मदत देणेचे एकमताने ठरले.

हिंदुस्थानांत तंबाखूची लागवड

पोर्तुगीज लोकांनी, सुमारे ४०० वर्षांपूर्वी, हिंदुस्थानांत तंबाखूच्या लागवडीस प्रारंभ केला. कपास, ताग, चहा, लोकर इत्यादींच्या सोबोसोबत तंबाखूचा अनुक्रम हिंदुस्थानांत अकरावा येत असला, तरी तंबाखूच्या लागवडीच्या बाबतीत अमेरिका व चीन ह्यांचेबरोबर पहिल्या तीन देशांत हिंदुस्थानचे स्थान आहे. वेगवेगळे मोसम व वजन करण्याचे भिन्नभिन्न प्रकार ह्यामुळे ह्या तीन देशांतील तंबाखूच्या पिढ्यांची तुटना करणे कठीण आहे. हिंदुस्थानांत बंगाल, मद्रास, मुंबई, बिहार, संयुक्तप्रांत व पंजाब ह्या प्रांतांत लागवड मोठ्या प्रमाणावर होते. हिंदी उत्पादन अत्यंत प्रचंड असले, तरी परराष्ट्रीय व्यापारांत हिंदी तंबाखूचा प्रवेश झालेला नाही. सिगारेटसच्या उत्पादनासाठी हिंदी तंबाखूत अमेरिकन तंबाखू मिसळवा लागतो व त्यासाठी अमेरिकेतून हिंदुस्थानांत तंबाखूची मोठ्या प्रमाणावर आयात होत असे. सिगारेटस मात्र मुख्यतः इंग्लंडहून येत असत. अमेरिकन सैनिकांस चांगल्या दर्जाची सिगारेट लागते, त्याकरिता अमेरिकन तंबाखू आणवून व त्यांत उत्कृष्ट हिंदी तंबाखूचे मिश्रण करून सिगारेटस बनविण्याची योजना केलेली आहे. १९३७ साली हिंदुस्थानांत सिगारेटसूचे ३० कारखाने होते व त्यांत १०,९८४ कामगार काम करीत होते. अमेरिकेचे तत्सम आकडे ८५२ कारखाने व ९२,१५८ कामगार, असे आहेत. कारखान्यांच्या उत्पादनाची सरासरी अमेरिकेच्या मानाने हिंदुस्थानांत अगदीच कमी असलेली आढळते. हिंदुस्थानांत विड्यांचे रोजचे उत्पादन ४ कोटि विड्या इतके आहे.

इंपीरिअल कौन्सिल ऑफ अॅग्रि. रिसर्चमध्ये श्री. आपटे ह्यांचे कार्य

फेडरेशन ऑफ इंडियन चॅम्बर्स ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीचे इंपीरिअल कौन्सिल ऑफ अॅग्रिकल्चरल रिसर्चच्या गव्हर्निंग बॉडीवरील प्रतिनिधी, श्री. न. गं. आपटे, बी. ए. एम. एससी., एफ. जी. एम. एस. ह्यांनी गव्हर्निंग बॉडीचे सभासद ह्या नात्याने १९४१-४२ मध्ये केलेल्या कामाचा अहवाल फेडरेशनच्या अध्यक्षांस सादर केला आहे. गव्हर्निंग बॉडीचे सभासद झाल्यापासून त्यांनी प्रायोरिटी कमिटी, जनरल बॉडी व गव्हर्निंग बॉडी ह्यांच्या झालेल्या सर्व सभांस हजर राहून आपली कामगिरी बजाविली व त्यांत त्यांना त्यांच्या विशिष्ट ज्ञानाचा व अनुभवाचा फायदा झाला. घान्याच्या उत्पादनाचे वाढीत शेतीची जनावरे, वाहतुकीची साधने, सत्ते इत्यादींचे महत्त्व श्री. आपटे ह्यांनी प्रतिपादन केले. फेडरेशनच्या प्रतिनिधीने कौन्सिलच्या कामकाजांत विशेष लक्ष घातल्याबद्दल कौन्सिलच्या अध्यक्षांनी श्री. आपटे ह्यांचे आपल्या समारोपाच्या भाषणांत अभिनंदन केले. सेंट्रल फूड अँडव्हायसरी कौन्सिलच्या सभेतील विषयांसंबंधी श्री. आपटे ह्यांचे विचार फेडरेशनच्या अध्यक्षांनी मुद्दाम मागविले होते, त्याचाहि तपशील श्री. आपटे ह्यांनी आपल्या अहवालांत दिला आहे.

स्तुट विचार

रुझव्हेल्ट-चर्चिल वाटाघाटी

ट्यूनिशियामधून शत्रुघ्रांंच्या सैन्याची पूर्ण हकालपट्टी झाली तीमध्ये जर्मनी व इटली ह्यांचे किती भयंकर नुकसान झाले आहे, ह्याची कल्पना कॅयांची संख्या व हातीं आठले लडाऊ सामान ह्यांचे आकडे प्रसिद्ध झाले आहेत त्यांवरून येते. उत्तर आफ्रिका मित्र राष्ट्रांच्या हातीं येऊन शत्रूंचा एकहि शिपाई तेथे उरलेला नाही असे झाल्याने सिसिली, सार्डिनिया व इटली ह्यांवर वैमानिक हल्ला चढविणे व भूमध्य समुद्र सुरक्षित करणे ही महत्त्वाची कार्ये आतां सुकर झाली आहेत. ब्रिटिश विमानांचे घुम-घडाक्याचे हल्ले जर्मनीच्या औद्योगिक क्षेत्रांवर अहर्निश चालले आहेत. त्याचे योगाने शत्रूची त्रेधा उडाली आहे आणि मित्र राष्ट्रांची आघाटी आतां कोठे चालू होते ह्याची जर्मनीस काळजी वाटू लागली आहे. ह्याच सुमारास मि. चर्चिल ह्यांनी अमेरिकेंत प्रेसिडेंट रुझव्हेल्ट ह्यांच्याशी पुढील युद्धकार्यक्रमाविषयी अपापल्या लष्करी तज्ज्ञांसमवेत चर्चा चालविली असल्याने जर्मनी व इटली ह्यांचे मनःस्थैर्य अधिकच विघडले आहे. रुझव्हेल्ट-चर्चिल चर्चेत युद्धधोरणाचा साकल्याने विचार झाला आहे. मित्र-राष्ट्रांच्या वाढत्या लडाऊ सामर्थ्याचा अधिकांत अधिक परिणामकारक उपयोग कसा करावयाचा ह्याचा निर्णय अमेरिकेंतील वाटाघाटींवरून निघाला आहे. हिटलरचा अगोदर बीमोड झाला म्हणजे मित्रराष्ट्रांचे सामर्थ्य जपान विरुद्ध पूर्व आशियांत उपयोगांत आणावयाचे हे मि. चर्चिल ह्यांच्या धोरणाचे सूत्र होते. तथापि, पश्चिमेकडे जोराचे युद्ध चालू असतांना जपानला मोकळे सोढावयाचे असा त्याचा अर्थ नाही हे आतां स्पष्ट झाले आहे. स्वतःच्या विरुद्ध भटकणाऱ्या असतोषाच्या ज्वाला कशा विझवाव्या याचीच चिंता हिटलरला लागली असली पाहिजे आणि पॅसिफिक महासागरांत मित्रराष्ट्रांचे बळ वाढत आहे ह्याची जाणीव जपानला नाही असे नाही. चीनला शक्य ती मदत देण्याचे आश्वासन मि. चर्चिल ह्यांनी दिले आहे आणि रशिया आणि इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचेमध्ये वितुष्ट उत्पन्न करण्याचे जर्मनीचे प्रयत्न निष्फळ झाले आहेत. कॅसाब्लंका येथील चर्चेनंतर आफ्रिकेंतील मित्रराष्ट्रांची मोहीम यशस्वी झाली त्याप्रमाणेच प्रस्तुत वाटाघाटींतून बाहेर पडणाऱ्या लडाऊ कार्यक्रमाचे दृश्यफळ लवकरच दिसू लागेल असे मानण्यास हरकत नाही.

हिंदुस्थानचे आर्थिक युद्धसहाय्य

आफ्रिकेंतील युद्धांत हिंदी पलटणींनी गाजवलेल्या पराक्रमाची वाहवा, विशेषतः ट्यूनिशियातील विजयामुळे चोहोंकडे झाली आहे हे योग्यच आहे. वॉशिंग्टन येथे प्रेसिडेंट रुझव्हेल्ट व मि. चर्चिल ह्यांचे दरम्यान झालेल्या चर्चेच्या बातम्या आल्या आहेत, त्यावरून ब्रह्मदेश पुन्हा जिंकून त्यामधून चीनला सहाय्य देण्यासाठी हिंदुस्थान पुरवठ्याचे मध्यवर्ती शस्त्रागार केले जाईल असा मित्र राष्ट्रांचा निश्चित बेत आहे, असे दिसते. युद्ध चालू झाल्यापासून आफ्रिका व पश्चिम आशिया संड ह्यांमधील रणक्षेत्रांसहि जरूरीच्या माळाचा पुरवठा हिंदुस्थानने केला आहे. अशा तऱ्हेची सामुग्री ह्या भागास पुरविणे इंग्लंड किंवा अमेरिका ह्या राष्ट्रांस विशिष्ट परिस्थितीमुळे शक्य नव्हते. त्यांची जागा

पेनवेळी हिंदुस्थानने वेऊन मित्र राष्ट्रांस बहुमोठ सहाय्य दिले आहे ही या देशाची महत्त्वाची युद्ध कामगिरी लक्षांत ठेवणे आवश्यक आहे. युनायटेड किंग्डम कमर्सेल अठ कॉर्पोरेशन ह्या संस्थेने सर रामस्वामी मुद्दलियार ह्यांचा सन्मान करण्याचे प्रसंगी तिचे अध्यक्ष, सर फॅन्सिस जोसेफ ह्यांनी हिंदुस्थानची शेती, उद्योग-धंदे व सनिज संपत्ति ह्यांचा उपयोग रशिया व मध्यपूर्व देश ह्यांस किती झाला आहे त्याचे वर्णन केले ते उद्बोधक आहे. सदरहु कॉर्पोरेशनच्या व्यवहारास जून, १९४० मध्ये प्रारंभ झाला तेव्हापासून हिंदुस्थान सरकारच्या मदतीने हिंदुस्थानांतून पश्चिम एशिया व आफ्रिका ह्यांचेकडे माल पाठविण्यांत आला आहे. हिंदुस्थानचा गहू इराणमध्ये गेला नसता तर त्या देशास उपासमारीचीच पाळी आली असती असे सर फॅन्सिस ह्यांनी आपल्या भाषणांत सांगितले. सासर, चहा, कापड व कच्चा माल इराणला पुरविण्यांत आला. सीरिया व पॅलेस्टाईन ह्या देशांचीहि गरज ह्याच रीतीने भागविण्यांत आली. तुर्कस्थानला लोखंड, पोलाद, कापूस, सूत, तागाचे कापड व कातडी हिंदुस्थानांतून मिळाली. रशिया युद्धांत पडल्याबरोबर त्या देशासहि विविध प्रकारची सामुग्री पुरविण्यांत आली. सर फॅन्सिस ह्यांनी ह्या तऱ्हेच्या दिलेल्या माहितीवरून हिंदुस्थान देश पूर्व रणागणाच्या संबंधांत युद्धाच्या सामुग्रीचे आगर झाले आहे ह्या विधानाची सत्यता पटते. हिंदुस्थानने नुसते सौनिकच मित्र-राष्ट्रांस पुरविले नसून लडाऊ सामुग्रीचाहि भरपूर पुरवठा केला आहे, त्याबद्दल इंग्लंड व अमेरिका ह्या देशांत मुककंडाने प्रशंसा केली जात आहे ती उगीच नव्हे. ह्या देशाचे सहकार्य तसेच भरीव आहे.

स्टालिनचे नवीन आर्थिक धोरण

हिटलर आणि त्याचे हस्तक ह्यांच्या प्रचारांत रशियाच्या आंतरराष्ट्रीय स्वरूपाच्या कामकरी वर्गाच्या हुकूमशाहीस महत्त्वाचे स्थान देण्यांत येत असे व आहे. स्टालिनचा उद्देश युरोपातील सर्व देशांत राज्यक्रांत्या घडवून आणून तेथे मजुरांची हुकूमशाही स्थापन करणे हा असल्याने ह्या दुर्धर आपत्तीपासून युरोपसंढाचे रक्षण करण्यासाठी आपण प्रस्तुत युद्ध भयंकर स्वार्थत्याग करून लढवीत आहो असा बहाणा जर्मन प्रचारक करित आले आहेत. सऱ्या राष्ट्रीय लोकशाहीचे आपण पुरस्कृत आहो आणि रशियाचा नायनाट झाला नाही तर सर्व युरोपसंढ आणि संबंध जगहि बोल्शेव्हिकांच्या हातीं जाईल अशी ते भीति घालीत आले आहेत. रशियन कम्युनिस्ट राष्ट्रीयत्व, वंश, संस्कृति, परंपरा कांहीं ओळखीत नाहीत आणि त्यांस ह्या सबगोळंकार चोहोंकडे पसरवून आपली पालंडी व क्रांतिकारक हुकूमशाही प्रस्थापित करावयाची आहे आणि ह्या संकटापासून जगास मुक्त करण्यासाठी जर्मनीने पुढाकार घेतला आहे असे ते भासवीत आहेत. असल्या प्रचाराचे मूळच आतां स्टालिनने उखडून टाकले असून कम्युनिस्टांची आंतरराष्ट्रीय आदि संस्था कॉमिंटेर्न ह्या नांवाची आहे ती बंद केल्याचे नुकतेच जाहीर केले आहे. रशिया विरुद्ध जर्मनीने चालवलेल्या स्रोटाच्या प्रचाराचे त्याने ह्या रीतीने पायच तोडून टाकले आहेत आणि मित्रराष्ट्रांत वैमनस्य उत्पन्न करण्याच्या शत्रूच्या प्रयत्नांची नांगी तोडली आहे. स्टालिनने आपल्या नवीन घोषणेची दोन प्रमुख कारणे नमूद केली आहेत. रशिया इतर राष्ट्रांच्या अंतर्गत सामाजिक, आर्थिक व राजकीय

घटनेत दबडादबड करण्याच्या प्रयत्नांत आहे आणि त्या राष्ट्रांतले कम्युनिस्ट लोक रशियाकडून येणाऱ्या हुकुमांची अंमलबजावणी करीत आहेत या दोन आरोपांस आतां आधार राहिलेला नाही असे त्यांचे म्हणणे आहे. रशियाच्या वर्चस्वासाठी असलेली आंतरराष्ट्रीय कॉमिंटर्नच नाहीशी झाली असल्याने निरनिराळ्या देशांतील कम्युनिस्ट पक्षांचे लोक आपापल्या परिस्थितीत स्वतंत्रपणाने बागण्यास आतां मोठे आहेत. रशियांत उद्योगबंदी, व्यापार, जमीन वगैरे मालमत्ता ह्यांची सासणी मालकी नष्ट करण्यांत आनी आहे आणि सर्व आर्थिक, राजकीय व सामाजिक सत्ता मजूर व शेतकरी ह्या श्रमजीवी लोकांच्या संचालित संस्थांच्या व पुढार्यांच्या हातीं एकत्र ठेविली आहे. राष्ट्रीय, बांशिक व सांस्कृतिक मर्यादा ह्यागळून देऊन कामकऱ्यांची अशी घटना संबंध जगांत प्रस्थापित करण्याचा उद्देश असलेली आंतरराष्ट्रीय कॉमिंटर्न बंद झाल्यामुळे रशियाचा जर्मनीकडून दासवण्यांत येणारा बागुलबुश आतां नाहीसा झाला आहे आणि जर्मन प्रचारकांच्या हातांतले रशियाविरोधी शस्त्र बायट बनले आहे.

ब्रिटिश मजूरपक्ष आणि कम्युनिस्ट

इंग्लंडमधील कामकरी वर्ग उत्कृष्टरीतीने संचालित झालेला असून आर्थिक व राजकीय दृष्ट्या बळवान आहे. पार्लमेंटरी पद्धतीची राजव्यवस्था व लोकशाही पूर्णपणे त्यास संमत असून कॉमन्स सभेत त्याने निवडून दिलेल्या प्रतिनिधींची संख्या मोठी आहे. काही वर्षांमागे मजूरपक्षाचे मंत्रिमंडळ प्रत्यक्ष राज्यसूत्रे चालवीत होते, आणि मि. मॅकडोनाल्ड मुख्य प्रधान होते. मजूर पक्षापासून भिन्न असलेला व त्याच्याशी तात्विक मतभेद असलेला कम्युनिस्टांचा पक्ष इंग्लंडमध्ये अस्तित्वांत आहे. तथापि, तो अत्यंत चिमकुटा व अल्पबल असा गट आहे. मित्र राष्ट्रांच्या बाजूने रशिया युद्धांत शिरल्यापासून ह्या गटाने ब्रिटिश मजूर पक्षाशी लगट करण्याचा सारखा प्रयत्न चालवला आहे, परंतु मजूर पक्षाने ह्या कम्युनिस्ट गटास दूर ठेवले आहे आणि आपणांत सामील करून घेण्याच्या त्याच्या सूचना फेटाळून लावल्या आहेत. स्टालिनने आंतरराष्ट्रीय कॉमिंटर्न गुंडाळतांच आतां स्वतःस मजूर पक्ष जोडून घेईल असे ब्रिटिश कम्युनिस्टांस वाटले असल्यास नवल नाही. परंतु मजूर पक्षाच्या कार्यकारी मंडळाने एक निवेदन प्रसिद्ध करून त्यांची पूर्ण निराशा केली आहे. त्याने असे म्हटले आहे की, कम्युनिस्टांनी हुकूमशाहीचे तत्व सोडलेले नाही आणि त्यांस पार्लमेंटरी पद्धतीची लोकशाही मान्य नाही. तसेच, कम्युनिस्टांनी मजूर पक्षाच्या संचालनेत दबडादबड करण्याचा आणि तिच्या पुढार्यांचे बजन कमी करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. त्यांचीं ध्येये मजूर पक्षाच्या ध्येयाशी जोपर्यंत जुळत नाहीत तोपर्यंत त्यांस ह्या पक्षास थारा देणे घातुक आहे असे त्यांच्या कार्यकारी मंडळाने स्वच्छ म्हटले आहे. त्याने असेही सूचविले आहे की, ब्रिटिश कम्युनिस्टांस त्यांची आंतरराष्ट्रीय संस्था नाहीशी झाल्यामुळे मोठा बदल झाला आहे असे वाटत असल्यास त्या संस्थेप्रमाणे आपला गटहि गुंडाळून टाकावा म्हणजे झाले. मजूर पक्ष ब्रिटिश मंत्रिमंडळांत सहभागी असल्याने रशियाविषयीच्या त्याच्या सहकारी घोरणाचा प्रश्नच उद्भवत नाही. त्याचे प्रमुख पुढारी मि. एटली हे तर दुय्यम मुख्य प्रधान पदावर आहेत, एवढे येथे सांगितले म्हणजे पुरे आहे. कम्युनिस्ट पक्षाचे ध्येय व

कार्यपद्धति आणि मजूर पक्षाचे ध्येय व कार्यपद्धति ह्यांमध्ये मूळमिती स्वरूपाची भिन्नता असल्यामुळे त्यांचा एकजिव होऊ शकत नाही किंवा सांघा जोडला जात नाही असा हा वांघा आहे. इंग्लंडमध्ये कम्युनिस्ट पक्ष इतका निर्जीव आहे की तो मजूर पक्षास जोडल्याने कामकरी वर्गाचे संघटन अधिक बळवान न होता त्यांत फुटीरपणास मात्र वाव मिळणार आहे असा या वर्गाचा विश्वास आहे. तेव्हा तो निराळा तरी रहावा किंवा नाहीसा केला जावा असे त्यांचे म्हणणे आहे.

आर्थिक समालोचन

(पा. काळे ह्यांचे मुंबई रेडिओवर झालेले भाषण, रेडिओ अधिकाऱ्यांचे कृपेने प्रसिद्ध करण्यांत येत आहे.)

हिंदुस्थानच्या मध्यवर्ती असेंब्लीच्या नुकत्याच होऊन गेलेल्या अधिवेशनाच्या अखेरच्या दिवसांत सरकारचे फडनवीस, सर जेरी रेस्मन, ह्यांनी मुंबईच्या कापूसबाजारांत सट्टेवाल्यांनी कापसाच्या किंमती भरमसाट रीतीने चढवण्याच्या कारवाया चालवल्या होता, त्यांचा तीव्र शब्दांनी निषेध केला होता. सामाजिक हितास आणि युद्धप्रयत्नास विघातक असणाऱ्या ह्या सट्टेबाजीस वेळीच आळा घातला नाही तर आपले शक्तिसर्वस्व खर्च करून सरकार ती बंद पाडल्यावांचून राहणार नाही असे हि विधान त्यांनी केले होते. फडनवीसांनी अशी कडक आणि धमकीवजा भाषा वापरली ह्याचे पुष्कळांस त्यावेळी आश्चर्य वाटले. त्यांनी सट्टेवाल्यांच्या भरमसाटपणाने कापसाचे भाव चढविण्याच्या घोरणाचा निषेध केला त्याच्या मुळाशी दुहेरी कारण होते. एकतर कापसाच्या किंमती चढत गेल्यास गोरगरिवांसाठी स्वस्त कापडपुरवठ्याची सरकारची योजना विकळ झाल्याशिवाय राहिली नसती आणि दुसरे चढत्या भावाच्या मोहाने शेतकऱ्यांस अधिक कपास पेरण्यास अनिष्ट उत्तेजन मिळून घान्याच्या पिकाचा विस्तार करण्याची देशभर जी योजना हाती घेण्यांत आली तिच्या मार्गांत निष्कारण व्यत्यय आला असता. सरकारच्या वतीने हे स्पष्ट करण्यांत आले होते की, शेतकऱ्यांस त्यांच्या माळाच्या अधिक किंमती आल्यास त्यांच्या मार्गांत येण्याचा सरकारचा उद्देश नव्हता. परंतु सट्टेबाजीमुळे चढणारे बाजारभाव शेतकऱ्यांच्या पदरांत पडतातच असे नसून त्यांच्या योगाने सुताच्या व कापडाच्या पुरवठ्यांत व किंमतींत मात्र गोंधळ माजून देशाची आर्थिक ष्ठी विस्कटून जाते. युद्धकालीन परिस्थितीत सरकारी घोरण नियंत्रणात्मक असावे लागते आणि मामुली सट्टेबाजीचे व्यवहार त्याच्याशी विसंगत असतात.

कपास बाजारांतील सट्टेबाजीवर उपाययोजना

कापूसबाजारांतील सट्टेबाजीविरुद्ध फडनवीसांनी केलेल्या याजेनेस अनुसरून हिंदुस्थान सरकारने कापसाच्या नव्या पिकाचे बावतीत वायद्याचे व तेजी मंदीचे व्यवहार ह्यांस बंदी केली आहे. ह्या हुकुमांमुळे कापूस बाजारांत सडबड उडून गेली असल्यास त्यांत नवल नाही. ह्या प्रश्नांत कपास पिकवणारे शेतकरी, कापूस वापरणारे गिरणीवाले, व्यापारी व दलाळ आणि सट्टेवाले ह्यांचे हितसंबंध गुंनले असून सर्व देश व यशस्वी युद्धप्रयत्न ह्यांचे दृष्टीने सरकारास त्याचा निकाल लावावयाचा असल्याने प्रस्तुत विषयाची अधिक छाननी करून तीमध्ये येणाऱ्या मुद्यांचा परामर्श घेणे आवश्यक आहे. कापूसबाजारांत व्यवहार करणाऱ्यां-

पेकी काही जणांचे असे म्हणणे आहे की, इतर मालाच्या मानाने कापसाचा भाव चढलेला नसून त्यास वास्तविक रीतीने आणखी अधिक चढण्यास वाव मिळाला पाहिजे. शिवाय कापड व सूत ह्यांच्या किंमती इतक्या वर गेल्या आहेत की त्यांचे मानाने कापसाचा भाव मात्र चढू न देणे म्हणजे कापस पिकविणाऱ्या शेतकरीवर्गाचे निष्कारण नुकसान करणे आहे. सूत व कापड ह्यांच्या किंमतीवर नियंत्रण घालण्यात आले नसतां कापसाच्या व्यवहारांतच तेवढे ते घालणे अयोग्य आहे. ह्या आशयाचे मत कित्येक धंदेवाल्यांनी वृत्तपत्रांत व्यक्त केले आहे, आणि ते सरकारपुढेही रीतसर मांडण्यात आले आहे, त्याचा आतां विचार करूं.

वायद्याचे व्यवहार

निरनिराळ्या जातींच्या :मालाच्या खरेदी-विक्रीची नीट व्यवस्था लागावी म्हणून संघटित व नियमबद्ध बाजार चालवण्यांत येतात. त्यांमध्ये वायद्याच्या खरेदी-विक्रीविषयीची तरतूद केलेली असते. उत्पादक आणि खरेदीदार ह्यांची सोय होऊन किंमतीचे नियमन त्यांच्या हिताच्या दृष्टीने व्हावे हा ह्या व्यवस्थेचा हेतु असतो. सध्याचे लोक बाजारभावांत होणाऱ्या चढउतारामुळे उद्भवणाऱ्या नफानुकसानीची जबाबदारी उचलतात आणि प्रत्यक्ष खरेदीदारांस निश्चित भावाने व निश्चित वेळी जरूर तो माल मिळण्याची सक्ती असते. कापूसबाजाराचेच उदाहरण आपण घेऊं. गिरणीवाल्यांस कराराप्रमाणे कापड बनवून आपल्या गिऱ्हाइकांस ठरलेल्या वेळी व दराने विक्रावयाचे असते आणि ह्यासाठी जरूर असलेला कापूस नियंत्रित वेळी व निश्चित किंमतीने मिळणे अगत्याचे असते. वायद्याच्या खरेदी-विक्रीची सोय बाजारांत नसेल तर कापडाचे उत्पादन कठीण होईल आणि धंदेव्यापार सुरळीत चालणार नाहीत. कारण, कच्च्या मालाची किंमत, त्याचा पुरवठा व उत्पादनखर्च ह्यांचा कापडाच्या मिळावयाच्या किंमतीशी गिरणीवाल्यांस मेळ घालता यावयाचा नाही. ह्यामुळेच संघटित बाजारांची व वायद्याच्या व्यवहारांची व्यवस्था व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांच्या सुस्थितीच्या दृष्टीने शांततेच्या काळांत व मामुली परिस्थितीत आवश्यक समजली जाते. कापसाच्या नवीन पिकाचे बाबतीत वायद्याचे व्यवहारांची सरकारने बंदी केली आहे ती विशिष्ट परिस्थितीस अनुलक्षून आहे. तिच्यावर आक्षेप घेण्यांत येत आहे तो मुख्यत्वेकरून मामुली पद्धतीच्या मुद्यावरच आधारलेला आहे. आक्षेपकांच्या मतांचा आतां विचार करूं.

नियंत्रणाची आवश्यकता

संबंध देशाच्या किंवा इतर लोकांच्या हिताहिताची पर्वा न करता केवळ व्यक्तिस्वार्थासाठी कापूसबाजारांत जुगारीसारखी सड्डेबाजी करणारांस कोणतेच नियंत्रण नको आहे आणि स्वतःच्या फायद्याचा खेळ खेळण्याचे स्वातंत्र्य हवे आहे. ह्या व्यक्तींच्या मतांचा विचार करण्याची आवश्यकता नाही. बाजारांतील जबाबदार धंदेवाल्यांनी तेजी-मंदीचे व्यवहार जुगारीच्या स्वरूपाचे असल्याकारणाने ते बंद करण्यास हरकत नाही असा अभिप्राय व्यक्त केला आहे. आतां राहिल्या वायद्याचा व्यवहार वायदे बंद झाले तर शेतकरी व गिरणीवाले ह्यांस दडाल आढवून स्वतःचे सिंसे गरम करतील किंवा गिरणीवाले शेतकऱ्यांची पिढवणूक करतील असा युक्तिवाद ह्यासंबंधांत करण्यांत आला आहे. त्यास माहितगार लोकांकडूनच असे उत्तर देण्यांत आले

की, वायद्याच्या पद्धतीचा फायदा शेतकऱ्यांस मिळतो असे निश्चितपणाने सिद्ध झालेले नाही, एवढेच नाही, तर अढचणीचे प्रसंगी तिच्या योगाने कापस पिकविणारांच्या हिताचे रक्षण झालेले नाही असा अनुभव आहे. मध्यस्थ दडाल, वायदे असोत वा नसोत, व्यवहारांत रहाणारच. शिवाय, सगळे गिरणीवाले हेच काँट्रॅक्टरचा उपयोग करतातच असे नाही आणि असा उपयोग न करणाऱ्यांचा धंदा तोल्यांत चालतो असेही नाही. शिवाय, बाजारांतील भाव व व्यवहार ह्यांचे नियंत्रण युद्धपरिस्थितीत सरकारास करणे आवश्यक असल्याने मामुली व्यवस्था चालू राहिली पाहिजे असा आग्रह घरण्यांत काही हंशील नाही. ह्या नियंत्रणाच्या योजनेत व्यावहारिक स्वरूपाचे फेरबदल सुचविण्यांत आले असतां सरकार त्यांचा योग्य परामर्श घेईल असे समजण्यास हरकत नाही. कापसासारख्या मालाचे भावांत मोठे चढउतार होऊन व्यवहारांत अनिश्चितपणा व जुगारी उत्पन्न होऊं नये हा येथे मुख्य उद्देश आहे आणि तो साध्य होण्यास सहाय्य करणे हे सर्व लोकांचे कर्तव्य आहे. गिरण्यांकडून व्हावयाच्या कापडाचा पुरवठा हा युद्धाचा महत्त्वाचा भाग असल्याने त्यांत व्यत्यय आणील असे कोणतेच धोरण कापूसबाजाराचे संबंधांत सरकार अंगीकारील हे संभवनीय नाही.

चांदी-सोन्याचा भाव

अलीकडे चांदी आणि सोने ह्यांच्या किंमतीने उच्चांक गाठला आहे. चांदीची किंमत दर शंभर तोळ्यांस सुमारे १३० रुपये आणि सोन्याची दर तोळ्यास ९४ रुपये हे बाजारभाव अपूर्व आहेत. ह्या घातूंचा पुरवठा वाढत नसला आणि मागणीच्या मानाने कमी असला तरी त्या योगाने त्याच्या निर्मितीतील भरमसाट वाढीचे समर्थन होऊं शकत नाही. चांदी-सोन्याच्या बाजारांतही सड्डेबाजीस ऊत आला असल्याचे स्पष्टपणाने दिसून आले असून बुलियन एक्सचेंजला म्हणजे ह्या बाजाराच्या नियंत्रक समितीस मध्ये पडून पुढील वायद्याचे व्यवहार बंद ठेवण्याचा सल्ला देणे प्राप्त झाले आहे. जवळ कमीअधिक मोकळा पैसा असणारास चांदी-सोन्यांत गुंतवण्याचा जबर मोह झाला आहे आणि ह्या घातूंच्या किंमती पुढे उतरण्याचा संभव आहे की काय ह्याचा कोणी विचारहि करीत नाही. आपली बचत आणि शिल्लक चांदी-सोन्याच्या स्वरूपांत बाटगणे सुरक्षितपणाने आहे अशी कित्येकांची भोळी समजूत असते आणि ते कृत्रिम रीतीने चढलेल्या बाजारभावांस बळी पडतात. कापसाच्या वायद्यांत किंवा चांदी-सोन्यांत पैसा घालणारांचा उद्देश ह्या व्यवहारांत धंदा करून त्वरित नफा उकळण्याचा असतो. ह्या रीतीने गुंतवला जाणारा मोकळा पैसा सरकारने कराच्या किंवा सक्तीच्या कर्जाच्या व बचतीच्या स्वरूपांत स्वतःच्या तिजोरीकडे आकृषून घ्यावा अशा अर्थाची सूचना त्यांस करण्यांत आली आहे. तिचे रहस्य टक्षांत घेणे अगत्याचे आहे. (अपूर्ण)

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

कामाच्या वेळांत बदल

द्वैकेचे मागीदार, खानेदार व बँकेची संबंध येणाऱ्या सर्व लोकांस विनंती. पूर्वक कळविण्यांत येते की, बँकेच्या मुख्य कचेरीच्या कामाची वेळ शनिवार व घुट्टीचे दिवस सेव्हन क्लक दुपारी ११ ते २ व शनिवारी दुपारी ११ ते १२ पर्यंत होनी, ती मंगळवार ता. १ जून १९४३ पासून अनुक्रमे दुपारी १० ते २१ व १० ते १ करण्यांत आली आहे.

पुणे शहर. }
ता. २६-५-४३ }

जी. एल. हट्टे
अॅडिथिभेटिंग मॅनेजर.

विमंदार नि हवाई हल्ला

शत्रु पाण्डूकृत हवाई हल्ला अगर तत्काल उरदत पाण्डूकृत विन-
लडाऊ नागरिकांच्या जीविताला वेगान्या धोक्याचा समवेश विमा
पॉलिसीच्या अटींन हेतो काय व त्यासाठी जादा मिनिस्त्र करावा
टागेळ काय ! असा पत्र सादजिकच नागरिकांमध्ये चर्चिला
जान आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॉलिसीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला
होणाऱ्या अपायचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता
जादा प्रिमिअम नाही.

तरी विलंब न टावता—

तुमचा नि तुमच्या आतेप्टांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अपयसः— श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
माहितीपत्रके विनामूल्य पाठवू

ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि. } वि. ह. देशमुख, बी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ } जनरल मॅनेजर

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books,
General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and
Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and
Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published any-
where and supply it at publisher's price.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

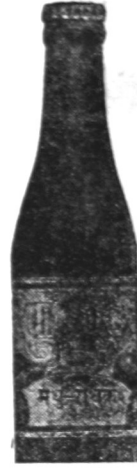
- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

एखाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

पूना गेस्ट हाऊस

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

दयवस्थापक

सधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, हरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

वक्तशीर आणि मनपसंत काम करून देणारे मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

कॉमनवेलथ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे २.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४१ अखेर ६ टक्के डिव्हिडंड वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची पॅरेशूटकारिता
लागणाऱ्या

रेशमी कापडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या
मांडवलाकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान
रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज
दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., } नारायण गोविंद नाईक,
श्रीरामबाग, } (माजी अध्यक्ष, म्हेन्नूर चेंबर ऑफ
बसवनगुडी, बंगलोर. } कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यांतील माल मुंबईस वॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
टिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे म्युझिअमच्या
व्यापार-संबंधन-गृहानि पद्द.

१ पत्र पुणे, पेठ मांबुडां घ. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विटल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
२५ श्रीपाद रामन काळे. बी. ए. यांनी 'दुर्गाधिवास,' मांबुडां, घ. नं. १२१११, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.